

Муаллиф:

01.10.2023 13:57 - Янгиланди 01.10.2023 14:01

...1941 йилнинг май ойларида Учинчи Рейхнинг тарғибот идоралари томонидан СССР ишгол этилган унинг ҳудудида бир катор кичик маъмурий бирликлар, хусусан Туркистон Рейх комиссариатини тузиш белгиланганди. Бу ҳудуд факатгина Ўрта Осиё ва Козогистоннигина эмас, Озарбойжон, Волгабўйи ва Шарқий Туркистонни ҳам қамраб олиши керак эди. Ушбу режага Германиядан бошпана топан туркистонлик фаоллар ҳам ёрдам беришган, албатта. Хусусан, бир пайтлар Туркистон Мухторияти масъулларидан бўлган Мустафо Чўкай, Вали Каюмхон сингари зиёлилар ўз мамлакатларидан келган ҳарбий асирларни рўйхатга олиб, улар орасида тарғибот ишларини олиб борганлар.

30-йиллар бошида Германияда давлат тепасига келган нацистлар аллақачон Совет Шарқидаги вазият, жумладан иттифок ҳудудидаги ва ундан ташқаридаги туркистонликлар қайфиятини ўргана бошлаган эди. Большевиклар босқинидан сўнг Туркистон мухторияти, Бухоро ва Хоразм ҳудудидан минглаб маҳаллий аҳоли вакиллари Афғонистон, Хитой, Туркия, Германия сингари мамлакатларга хижрат қилган, умуман XX аср бошидан Чор Россияси ва большевикларнинг, Сталин ҳукуматининг Марказий Осиё халқларига ўтказган жабр-зулмлари нацистларга яхши маълум эди ва мазлумлар қучидан умумий душманга қарши қурашда фойдаланиш уларнинг режасидан аллақачон ўрин олганди.

Хўш, Совет ҳукумати бундан хабарсизмиди? Ўн йиллар мобайнида сон-саноксиз укубатларга гирифтор қилинган ўзбек, қозоқ, қирғиз, турқман ва бошқа халқлар вакилларига нисбатан ишончсизлик йўқ эмасди албатта. Маълумотларга қўра 1935 йилгача Ўрта Осиё республикалари вакиллари ҳарбий хизматга деярли олинмаган. Уруш ҳавфи орта борғач, ҳукумат армия сафларини тўлдириш учун бу тактикани ўзгартиришга мажбур бўлган. Аммо барибир туркистонлик жангчиларга “иккинчи тоифа” аскарлар сифатида қараш сақланиб қолганди.

Туркистон легиони аскарлари формаси ва белгилари

38-йилнинг аёвсиз қатлиомидан қўп ўтмай, Иккинчи жаҳон уруши бошланади. Фашистлар

Германияси Сталин ҳукумати билан келишувни бузиб, 1941 йилнинг 22 июнь кун кутилмаганда Урушнинг дастлабки пайтларида хали кўлига курол ушлаб кўрмаган минглаб ўрта осиелик аскарларни етарлича ҳарбий тайёргарликдан ўтказилмай биринчилар каторида жанг майдонларига ташланган, улар эса “замбаракка гўшт” бўлишган холос. Туркистон аскарларининг катта қисми немислар томонидан асир олинган ва олдиндан ишлаб чиқилган ҳарбий режага мувофиқ тузилган “Туркистон легиони”га жалб қилинган.

Урушнинг шафқатсиз қонунлари бор. Асир олинган аскарнинг олдида икки йўл туради: Ё Ватанга садокатда собит туриб, душман кўлида ўлим топиш, ё душман томонга ўтиб, Ватанга қарши жанг қилиш. “Биз нега бу ердамиз? Қайси Ватан учун жон беришимиз керак? Асл Ватан аллақачон забт этилиб, мустабид салтанат тупроғига кўшилмаганди?” Бу саволларни ўша дамда уруш ўчоқларига иткитилган минглаб ҳамюртларимиз ўз-ўзига беришгани аниқ.

Асирлар орасида биринчи йўл – Сталинга садокат йўлини танлаганлар табиийки ўша захоти отиб ташланган ёки нацист концлагерларида турли қийноқлар ичида жон беришган. Қолганлар эса ё жонини қутқазиш, ёки совет ҳукуматига нисбатан алам ва нафрат туфайли иккинчи йўлни танлашганди. Шу тариқа 1941 йилнинг октябрида нацистлар армияси майори Андреас Майер бошчилигида илк туркистонликлар батальони шакллантирилади. Ўша йилнинг декабрида Гитлер немис армияси сафида СССРнинг славян бўлмаган совик ватандошларидан иборат ҳарбий тузилмаларни ташкил қилиш ва қўллаб-қувватлаш ҳақидаги фармонга имзо чекади.

“Туркистон легиони” фаолларидан бири бўлган адиб ва шарқшунос Боймирза Хайитнинг ёзишича, “1941–1943 йилларда 4 млн 847 мингдан ортиқ туркистонлик фронтга қақирилган. Шулардан 1 млн 700 мингга яқини немислар томонидан асирга олинган. Етарлича курол-аслаҳа билан таъминланмаган, урушга тайёр бўлмаган аскарларнинг кўпи қурашиб ўлиб кетишдан кўра таслим бўлишни афзал кўришган. Қаршилиқ кўрсатишга уринганлар немислар томонидан ўша захоти ўлдирилган. Рози бўлганлар эса ҳарбий ва сиёсий тайёргарлик машғулотларига жалб қилинганлар”.

“Туркистон легиони”нинг илк ҳарбий тузилмалари 1942 йил 2 май кун Бряньск ўрмонларида Совет Армиясига қарши жангга юборилган. 1942 йил августида Вали Каюмхон раислигидаги “Туркистон Миллий Бирлик кўмитаси” тузилган ва ўзбек тилида “Миллий Туркистон” журнали нашр этила бошлаган. Журналнинг илк сонидида кўмитанинг “Бизнинг йўл оталар йўлидир, мустикаллик йўлидир” сарлавҳаси остидаги баёноти чоп этилган эди.

Табиийки, бу ҳаракат Гитлер бошчилигидаги нацистлар ҳукумати манфаатларига тўла мос келар, шу боис, Учинчи Рейх томонидан қўллаб-қувватланган эди. 1944 йилдаги маълумотларга кўра “Туркистон легиони”даги аскар ва зобитларининг миқдори 181 минг 402 кишини ташкил этган. Ҳарбий кўмондонлар Рейх раҳбарияти томонидан тайинланган, Легионнинг сиёсий ва маърифий ишлари Туркистон Миллий Бирлик кўмитаси томонидан бошқарилган. Ҳар бир аскар ва зобитнинг чап билагида “Туркистон, Аллох биз билан” тамгаси бўлган, легионга янги аъзолар Туркистон байроғи остида,

Куръонга касамёд билан қабул қилинган.

“Туркистон легиони” Совет қўшинларига қарши шиддатли жанглар олиб борди, уларга жуда кўп жангларда қашатқич зарбалар берди. Совет қўшинлари “Туркистон легиони” аскарларини асир олишмас, топган жойларида ўлдиришар, ҳатто ярадорлар ҳам отиб ташланарди. “Туркистон легиони” 1944 йилнинг охирига қадар тахминан 65 минг аскардан айрилади.

Фашистлар Германияси мағлубият муқаррар бўлиб турган бир пайтда 1945 йил 24 март Туркистон легионини Туркистон Миллий Ҳукумати сифатида расман тан олади ва Легион раҳбариятига ишонч ёрлиги топширади. Аммо энди нацистлар ҳукумати сингари легионнинг ҳам келажагига умид йўқ эди. 1945 йил 8 май куни Германия батамом таслим бўлди. Шу тариқа “Туркистон мухторияти” тақдири муаллақ қолди.

АҚШ, Буюк Британия ва Совет Иттифоқи давлат раҳбарларининг 1945 йил февраль ойидаги Ялта учрашуви қўнларига кўра ҳар бир давлат урушдан кейин ўз фуқароларини қайтариб олиши керак эди. Шу қелишув асосида Америка, Англия ва Франция армияси назоратида бўлган ҳудудларда қўлга олинган “Туркистон легиони” аскарлари мажбуран Совет Иттифоқига жўнатила бошлади. Аммо уларнинг деярли ҳеч бири “Ватан”га қайтишни истамасди. Чунки Советлар юртида уларни қандай машъум қисмат, азоб-уқубатлар қутаётгани аён эди.

Маълумки, нацистлар назорати остида арманлар, қавқаз муқулмонлари, грузинлардан иборат махсус тузилмалар ҳам бор эди. Уларга бир пайтлар СССРдан қикиб қетган ватандошлари ёрдам қўлини қўзадилар. Аммо шўрлик туркистонликлар учун ёрдам берадиган қудратли қуч қолмаганди. Шу боис Туркистон Миллий бирлик қўмитаси раҳбарларидан бири бўлган Боймирза Хайит Туркия Қуролли қучларининг Бавариядаги вақили, қолқовник Эҳсон Унасанга ёрдам сўраб муқожаат қилади. Шундан сўнг Анкарада ўз тақдирини қутаётган 100 мингдан ортик туркистонликни Туркияга қелтириш масаласи муқоқама қилинади. Туркия ҳукумати “улар орасида совет қосуслари қўп бўлиши мумкин” деган ҳавотир билан легионерларни мамлақатга қиритмасликка қарор қилади. Шу боис уларнинг қатта қисми мажбуран сон-саноксиз эшелонларда СССРга олиб қетилади. Легионда юқори вазифада ишлаган ҳарбийлар тез қурсатда отиб ташланади, қолганлар узок қуддатга Сибирдаги қазо лақерларига юборилади. Легионерларнинг қатта қисми ўта огир шароитларда, очлик, муқтожлик, турли қасалликлар ва қаҳратон сабабли вафот этади. Қазо қуддатини ўтаб, ўйларига қайтганлар ҳам совет йилларида қатъий таъқиб ва тақик остида яшашган.

Америка ҳукуматининг қўмагида қакат 6–7 минг нафар легион аъзолари АҚШ ва Европа мамлақатларига юборилади. Уларнинг авлодлари ҳозирга қадар ушбу ўлкаларда яшаб қелишмоқда.

Легион сафида жанг қилган зиёлилардан бири, кейинчалик АҚШ разведқасида қизмат қилган Рўзи Назар бир интервьюсида “Ўшанда биз ўз Ватанимизни озод қилиш учун Гитлер туғул, ҳатто шайтоннинг ўзи билан ҳамқорлик қилишга ҳам тайёр эдик” деганди. Нима бўлганда ҳам, “Туркистон легиони” бизга бегона эмас, унинг сафида қурашган, қон

Туркистон легиони аскарлари кисмати

Муаллиф:

01.10.2023 13:57 - Янгиланди 01.10.2023 14:01

тўккан, жон олиб-жон берган аскарларга ҳам Ватан, миллат, иймон-эътикод туйғуси бегона бўлмаган.

Рустам ЖАББОРОВ